

הרהורים על דין 'לועג לרש' בחללי צבא ההגנה לישראל

בהלווית בן-דודי הקדוש יוסף מלאכי גדליה הי"ד, שנפל בקרב בעזה בכ"ב בתשרי תשפ"ד, הזכיר לי אחד מבניי להכניס את הציציות כפי שנהוג בבית קברות. התחלתי להרהר בליבי האם אכן צריך לנהוג כך ליד קברי הצדיקים שבהר הרצל? ההרהורים חזרו ועלו בי בהלוויית בן-דודי הקדוש בן זוסמן הי"ד שנפל בקרב בעזה בכ' בכסלו תשפ"ד, והתחזקו בי לאחר שראיתי את הרב שמואל יניב שליט"א עטור בטלית ותפילין בלוויית נכדו הקדוש אלישע יהונתן לובר הי"ד, שנפל גם הוא בקרב בעזה בי"ג בטבת תשפ"ד.

למדנו בבבלי בברכות (יח, א):

התניא: לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא, ואם עושה כן עובר משום לועג לרש חרף עושהו!
מבארם התוספות (שם ד"ה למחר באין) את טעם הדין:
דמביישין אותם במה שהחיים מצווים והמתים אינם מצווים, וגדול המצווה וכו'.

רבינו יהונתן מלוניל על הרי"ף (יא, א שם בדפי הרי"ף) כתב טעם אחר:
שהמת פטור מן המצוות, והוא דואג כשרואה שהאחרים עוסקים במצוות והוא אינו יכול.

כלומר, לדעת התוס' עצם העובדה שאחרים מקיימים מצוות כשהמתים אינם מצווים בהן מביישת את המתים, כלומר מצערת אותם, ולדעת רבינו יהונתן מלוניל המתים דואגים, כלומר רוצים לקיים את המצוות, ומצטערם שהם אינם יכולים.
בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' רכד) נשאל מה הם "דברים של מת" שמותר לאומרם ליד המת. הרדב"ז עונה שדברי תורה שנאמרים לכבוד המת אינם בכלל איסור לועג לרש מפני שהם לכבודו:

ולעניין מי שדורש על המת לפניו נראה דליכא למיחש משום לועג לרש, כיון דלכבודו קא עביד. ויש ראיה לזה מהא דאמרין שהושיבו ישיבה על קברו, והא איכא משום לועג לרש, אלא כיון דלכבודו קא עביד לא חיישינן.
ואף שבמאירי (בית הבחירה מועד קטן כט, א) כתב שיתכן שהושבת ישיבה על

הקבר היא דין מיוחד דווקא במלך ואינה ראויה אף לחכם מופלג, נראה שהמנהג לא כמאירי, אלא כל שעושה לכבוד המת הדבר מותר.

בשו"ת אורח משפט (או"ח סי' כ) נשאל מרן הרא"ה זצ"ל על כך שמתפללים על קבר רחל ועל קבר שמעון הצדיק, ואין מוחין על כך, והרי הדבר לכאורה אסור משום לועג לרש! והשיב מו"ר הגרצ"י קוק זצ"ל בשם אביו שקיימים שלושה טעמים להיתר:

א. בספר חסידים כתב שבאדם גדול וצדיק לא אמרינן 'במתים חפשי', וא"כ אין לחוש ללועג לרש.

ב. שיטת השיטה מקובצת היא שאין חשש לועג לרש ללמוד על קברו של מי שהרבה תורה כמו חזקיה המלך. וא"כ כך הוא גם שאין חשש להתפלל על קברו של אדם שהרבה תפילה בחייו, מידה כנגד מידה.

ג. דעת הר"י מיגש שבכל אדם אין חשש לועג לרש אם ידוע שעושים זאת לכבודו.

הרצ"ה מציין שלפי שיטת התוס' שהבאנו לעיל אין סיבות אלו מועילות, שהרי גם אם מקיימים את המצוה לכבודו עדיין הוא מצטער שאינו יכול לקיימה בעצמו.

בציץ אליעזר (חלק יט סי' ג) דן בשאלה דומה בנוגע לקבר רבי נחמן מברסלב, שנוהגים להתפלל לצידו בטלית ותפילין. וכתב שיש להקל' בעיקר מפני שמתפללים בציבור ובכך גורמים למקום להיות מקום קדוש, וכן מפני ש"נוהרים ובאים לשם ממרחקי קצוי ארץ בכמיהה וקדושה ומיוחדת".

בספר פלא יועץ (ערך הצלה) כתב:

יש רבים מבני ישראל שנראים לפנים כלים ריקים, אבל יש בידם מצוה זו של הצלת ישראל, שבזה הם מכריעים ועוברים את החכמים והגדולים שבישראל.

יש מקום לומר שחללי צבא ההגנה לישראל שנהרגו בשירותם למען כלל ישראל, ארצו ותורתו, הם במעלה יתירה מהרוגי לוד (ב"ב י, ב) - אלו מסרו את נפשם להצלת ישראל בלי להילחם, בעוד שרבים מחיילינו נלחמו נגד אויבי ישראל בחירוף נפש של ממש, כך שאם על הרוגי לוד נאמר 'אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם' - קל וחומר על חללי צבא ההגנה לישראל שמסרו נפשם להצלת עם ישראל, במסירות נפש שהיא המעלה הראשונה במעלות הנבואה (מורה נבוכים ח"ב פרק מה).

אמנם העיר לי ידידי העורך ר"י קטן שליט"א שיש מקום לחלק בין הלוויה של חלל שנהרג על קידוש השם - לבין ביקור בהר הרצל, שבו טמונים גם חיילים שנהרגו בתאונות וכד' או נפטרו ממחלות ואינם 'קדושים' במובן המדובר, ולגביהם בוודאי שייך עניין 'לועג לרש'.

אמנם מו"ר הגר"ש גורן זצ"ל (שו"ת משיב מלחמה שער ו סימן ב) דן במעמדם של חיילים שנהרגו ע"י ירי דו-צדדי (דו"צ), וטען שגם מי שנהרג כך נחשב חלל מלחמת ישראל. הרב מבאר את הדברים על פי דברי דוד המלך (שמ"ב יא, כה) "ויאמר דוד אל המלאך, כה תאמר אל יואב, אל ירע בעיניך את הדבר הזה כי כזה וכזה תאכל החרב, החזק מלחמתך אל העיר והרסה, וחזקהו". דוד המלך אומר למעשה שמטבע המלחמה הוא שנופלים בה גם לוחמים עקב טעויות ותקלות שהן חלק בלתי נמנע מהמלחמה, "ויש לצרף גם אותם לקרבנות המלחמה שנפלו על קידוש השם, ולכתוב גם עליהם השם יקום דמם, מאחר שנפילתם באה גם היא בעטיה של המלחמה עם האויב שהיא מלחמת מצוה מסוג עזרת ישראל מיד צר שבא עלינו".

לאור הדברים נראה לענ"ד שאין דין לועג לרש שייך אצלם, שהרי לשיטת רבינו ההונתן מלוניל אין לחללים צורך לקיים מצוות מעצם מעלתם ולכן אין להם רצון בכך, ואף לשיטת התוס' נראה שאין למי שנפלו במלחמה שמטרתה לאפשר לעם ישראל לחיות בארצו תוך קיום תורה ומצוות - להצטער כשהחיים שעבורם הם נפלו מקיימים אותן מצוות, וקיום המצוות של החיים הוא נחת רוח להם שהם לא נפלו לשווא.

וכך כתב הגר"מ חרל"פ זצוק"ל למשפחה שבנם נפל חלל בידי בני עוולה (מירום, אגרות קודש, אגרת קפד):

אמנם צר לנו מאוד על בנו הצעיר שנפל חלל לפני בני עוולה, זדים הקמים עלינו לבלע אותנו ואת נחלתנו, נחלת צבי עולמים. אמנם קשה מאוד מאוד להבליג על היגון ועל המרירות לעת כזאת אשר כל ישראל שרויים באבל כבד על אובדן כמה מבניו הרעננים, חללי בת עמי. רק בנחמת ציון וירושלים ננוחם. גם עכשיו, כשהחושך יכסה ארץ, ניצני הגאולה והנחמה מתנוצצים לעינינו, להיות כי כל חלל בעת נופלו על מזבח עמו מתעלה לדרגת הכלל, ואורם הנצחי של ישראל מאיר בקרבו ומופיע עליו בהדר עוז קודשו, והרי יחד עם כובד הצער מתחברים שביבי אורות של ניחומים מאותם הניחומים העליונים שיבואו מהרה לישראל עם קדושו מאת נצח ישראל לא ישקר. ואם עודם אינם בגלוי, הננו כבר חשים את פעמיהם, וקול דודנו דופק על לבבנו, ורגשות הגדלות של הנופלים בחרב הם הם הנותנים לנו עוז אייל להיות עדים על ניצחונם של ישראל בעזר צורו מושיעו, כי כל משנאיהם וקמיהם יכרעו ברך לפניו ודבר ד' לעולם יקום. יתן ד' את אויביך הקמים עליך נגפים לפניך, יקימך ד' לו לעם קדוש כאשר נשבע לך, והותירך ד' לטובה בפרי בטןך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך על האדמה אשר נשבע לאבותיך לתת לך.